

КРИТИЧНИЙ ДИСКУРС-АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВИ ДЖ. БАЙДЕНА)

Вікторія Ницполь

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов і перекладу

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: 0000-0002-9531-2183

victoria.nytspol@pnu.edu.ua

Ключові слова: критичний дискурс-аналіз, політичний дискурс, мовленнєва стратегія, засоби мовленнєвих стратегій, повтор, контраст, узагальнення, інтенсифікація.

Стаття присвячена дослідженню політичного дискурсу засобами критичного дискурс-аналізу. Вивчення політичного дискурсу допомагає відкрити вплив мови на формування суспільної свідомості та переконань. До політичного дискурсу відносять політичні промови, які виконують важливу роль у маніпулюванні масовою свідомістю, формуванні ставлення до влади, а також у створенні й утвердженні ідентичності політичних діячів і партій.

Матеріалом дослідження стала промова американського президента Джоозефа Байдена на тему річниці війни в Україні. Для критичного осмислення цієї політичної промови та виявлення прихованих інтенцій у статті використовуються інструменти критичного дискурс-аналізу.

У промові розглянуто семантичний рівень, на якому вивчалися слова із позитивною конотацією та негативною. Було виявлено, що позитивна конотація значно переважає, що свідчить про оптимістичне налаштування американського президента щодо вже пророблених дій у боротьбі із агресором-росією. У статті також розглянуто засоби реалізації мовленнєвих стратегій, запропонованих Теуном ван Дейком, серед яких найчастотнішими виявились повтори та контрасти, що в основному використовувались із метою сугестивного впливу на слухачів, реалізуючи стратегії солідаризації з народом України, позитивної самопрезентації та дискредитації опонента.

Наукова стаття спрямована на академічну спільноту, дослідників з лінгвістики, політичних наук та соціології, а також на всіх, хто цікавиться проблемами взаємодії політики та мови у сучасному суспільстві. Висновки та рекомендації статті можуть бути корисними для підвищення рівня медіаосвіти, політичної грамотності та критичного мислення серед громадян, що є важливим аспектом забезпечення демократичного суспільства та свідомого вибору всіма учасниками політичного процесу.

CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF POLITICAL DISCOURSE (BASED ON THE MATERIAL OF J. BIDEN'S SPEECH)

Viktoriia Nytspol

PhD in Philology,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Key words: *critical discourse analysis, political discourse, speech strategy, means of speech strategies, repetition, contrast, generalization, intensification.*

The article is devoted to the study of political discourse by means of critical discourse analysis. The study of political discourse helps to discover the influence of language on the formation of public consciousness and beliefs. Political discourse includes political speeches that play an important role in manipulating mass consciousness, shaping attitudes towards power, and creating and affirming the identity of political figures and parties.

The study is based on American President Joseph Biden's speech on the anniversary of the war in Ukraine. The article uses the tools of critical discourse analysis in order to reveal speaker's hidden intentions. The political speech is analysed at the semantic and pragmatic levels. At the semantic level, words with positive and negative connotations were studied. It was found that the positive connotation significantly prevails, which indicates the optimistic attitude of the American president regarding the actions already taken in the fight against the aggressor Russia. The article also discusses the means of implementing speech strategies proposed by Teun van Dijk, among which the most frequent were repetitions and contrasts, which were mainly used for the purpose of suggestive influence on listeners, implementing strategies of solidarity with the people of Ukraine, positive self-presentation and discrediting of the opponent. The scientific article is aimed at the academic community, researchers in linguistics, political science and sociology, as well as all those interested in the problems of the interaction of politics and language in modern society. The conclusions and recommendations of the article can be useful for increasing the level of media education, political literacy and critical thinking among citizens, which is an important aspect of ensuring a democratic society and conscious choice by all participants in the political process.

Вступ. Політична комунікація є невід'ємним складником суспільного життя, що формує глибокий вплив на переконання, думки та поведінку громадян. Політична промова виконує важливу роль у маніпулюванні масовою свідомістю, формуванні ставлення до влади, а також у створенні й утвердженні ідентичності політичних діячів і партій. Пройшло вже більше року з моменту повномасштабного вторгнення Росії в Україну і вся увага міжнародного товариства прикута до цієї війни. Ми вирішили проаналізувати промову американського президента, яку він виголосив у Польщі 21 лютого 2023 року, щоб в'ясувати настрої та бачення подій в Україні світовими лідерами. Для критичного осмислення цієї політичної промови та виявлення прихованих інтенцій у статті використовуються інструменти критичного дискурсу-аналізу.

Критичний дискурс-аналіз (КДА) є продуктивним методом дослідження політичних промов, що спрямований на розкриття та розуміння їх

семантичних та синтаксичних аспектів, а також на виявлення прихованих повідомлень, які можуть впливати на прийняття рішень громадянами. Використання КДА дозволяє не лише проаналізувати текст політичної промови, але й дослідити соціокультурний контекст, у якому вона знаходиться, та розкрити способи конструювання певних соціальних реальностей.

Метою статті є представлення аналізу політичної промови Джоєфа Байдена з використанням критичного дискурсу-аналізу як інструменту для розкриття стратегій впливу на громадян. Досліджуючи промову Байдена щодо річниці війни в Україні, ми спробуємо з'ясувати, які ідеологічні, політичні та соціокультурні чинники формують цей виступ, яку роль він відіграє у взаємодії з аудиторією, а також які можливості існують для впливу на розуміння та сприйняття цього політичного послання. Актуальність статті зумовлена тим, що російсько-українська війна вже більше року є важливою темою політичних промов, які

необхідно дослідити лінгвістично, щоб краще зрозуміти приховані інтенції політиків та їх вплив на суспільство.

Матеріали та методи. Стаття розглядає такі аспекти, як семантичні особливості, стилістика, вживані метафори та символи, структура та стратегії впливу на аудиторію. Матеріалом дослідження є промова американського президента Джоозефа Байдена, виголошена у Польщі 21 лютого 2023 року та присвячена темі річниці російсько-української війни.

Серед методів дослідження у статті використані: дедуктивний – для фіксування контекстів реалізації мовленнєвих стратегій; описовий – для опису уривків промови; метод кількісних підрахунків – для фіксації кількості лексичних одиниць із позитивною та негативною конотацією, а також для підрахунку контекстів вербалізації мовленнєвих стратегій у проаналізованій політичній промові. Науково-методологічним підґрунтям послугував критичний дискурс-аналіз, який передбачає вивчення впливу дискурсу на соціальні процеси та зміни у суспільстві, що є продуктивним у вивченні політичних промов.

Дослідженнями критичного дискурс-аналізу (КДА) займалися багато лінгвістів та вчених із різних дисциплін. Теун А. ван Дейк був одним з перших провідних дослідників у цій галузі і зосереджував свою увагу на соціальних аспектах комунікації та впливі дискурсу на формування суспільства (Van Dijk, 2008: 362). Його підхід містить три рівні дослідження: соціальний аналіз, когнітивний аналіз та дискурс-аналіз (Van Dijk, 2008: 362). Завдяки соціальному аналізу вивчаються загальні соціальні структури (контекст), дискурс-аналіз, на думку ван Дейка, зосереджується на текстових елементах (таких як синтаксис, лексика, локальна семантика, схематичні структури тощо) (Van Dijk, 2008: 362). Також Ван Дейк у процесі дискурс-аналізу пропонує розглядати мовленнєві стратегії, які він визначає як функціональні одиниці послідовності дій, що сприяють виконанню локального або глобального завдання (Van Dijk, & Kintsch, 1983). Ці стратегії він вивчає через такі головні засоби, як: узагальнення (використовується для того, щоб додати суб'єктивним судженням більшого переконання, позиціонуючи ці судження як загальні й очевидні), наведення прикладу (для підтвердження своїх слів), поправка (риторична стратегія, що також може бути частиною стратегії позитивної самопрезентації), інтенсифікація (привертання уваги на певну проблему завдяки емоційно забарвленій лексиці чи негативним предикатам), поступка (демонструє реальне чи уявне толерування і співчуття), повтор (підкреслення суб'єктивних оцінок, структурування інформації), пом'якшення (нейтралізує негативні,

непідтверджені висновки) та контраст (Van Dijk, & Kintsch, 1983). Такий широкий вибір засобів вивчення мовленнєвих стратегій розширює можливість аналізу політичних промов і дозволяє зрозуміти приховані інтенції висловлювань.

Р. Водак виокремлює чотири рівні: 1) безпосередньо мова або текст; 2) інтертекстуальний та інтердискурсивний зв'язок між висловлюваннями; 3) екстралінгвістичні соціальні змінні та інституційні межі контексту; 4) ширший соціо-політичний та історичний контекст, дискурсивні практики якого вбудовані в нього (Wodak, 2001: 85). Такі багаторівневі дослідження дають змогу отримати результати, які є важливими не лише в лінгвістиці, але й в інших дисциплінах, таких як соціологія, політика тощо.

Підхід Нормана Ферклафа пропонує вивчати три компоненти дискурсу: лінгвістичні характеристики, дискурсивні практики та соціальні практики (Fairclough, 2003). Під час дослідження лінгвістичних характеристик дискурсу звертається увага на семантику, синтаксис, а також транзитивність та модальність, що показують ставлення мовця до висловлених інтенцій. Дискурсивні практики містять процеси продукування та інтерпретації тексту, а соціальні звертають увагу на соціальні обставини комунікативної події. До ідеї Ферклафа у своїх дослідженнях звертаються і українські лінгвісти, серед яких В. Ущина. Вона використовує тривимірну модель Ферклафа для дослідження позиціонування суб'єкта в англомовному дискурсі ризику, але до цієї моделі дискурсу В. Ущина пропонує додати четвертий компонент – практику позиціонування, що, на її думку, «служить тією необхідною сполучною ланкою, яка пов'яже дискурсивні і соціальні практики» (Ущина, 2015). На нашу думку, таке доповнення є виправданим і також може бути використаним у разі дослідження політичних промов.

Політичні промови належать до політичного дискурсу, який вчені досліджували з різних аспектів. Н. Кондратенко визначає політичний дискурс як вияв політичної комунікації, що передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії політичного суб'єкта (політика) та об'єкта (аудиторії) (Кондратенко, 2007). Л. Нагорна розглядає політичний дискурс як механізм узгодження персонального, соціального і культурного знання (Нагорна, 2005). О. Ковальова характеризує політичний дискурс такими рисами, як риторичність, емоційність, маніпулятивність, динамічність, ритуальність (Ковальова, 2020: 105). Такі властивості політичного дискурсу створюють основу для його дослідження засобами КДА.

Результати дослідження. На першому рівні КДА був проведений лексичний аналіз промови, де

виявилось, що лексика з позитивною конотацією (76%) значно переважає кількісний показник лексики з негативною (24%). Найчастіше вживаними словами із позитивною конотацією були: freedom (17), stand (with) у значенні «підтримувати» (24), united (17), а серед негативною – aggression (5), attack (3), destroy (3) та інші (див. таблиця 1).

Таке співвідношення свідчить про оптимістичне налаштування президента Байдена, а також про його бачення досягнень у війні за цей рік, що також можна проілюструвати його словами: “*You know, there is much for us to be proud of over the – all that we have achieved together this past year*”. У цьому прикладі президент пишається певними

Таблиця 1

Семантичний аналіз промови

Конотація	Частина мови	Слова	Кількість	Загальна кількість	Відсоткове співвідношення
Позитивна	Іменники	Freedom	17	126	76 %
		Allies	5		
		Partners	5		
		Coalition	5		
		Peace	4		
		Power	3		
		Support	3		
		Victory	2		
		Strength	2		
		Security	2		
		Stability	2		
		Possibility	2		
		Hope	2		
	Дієслова	Stand*	24		
		Defend	6		
		Help	2		
	Прикметники	United	17		
		Free	7		
		Strong	7		
		Brave	5		
		Proud	4		
Негативна	Іменники	Aggression	5	45	24 %
		Attack	3		
		Crime	3		
		Brutality	2		
		Crisis	2		
		Enemy	2		
		Fall / Fallout	2		
		Fear	2		
		Captivity	2		
		Limitation	1		
		Chaos	1		
	Дієслова	Destroy	3		
		Invade	2		
		Fail	1		
		Crush	1		
		Starve	1		
		Coerce	1		
	Прикметники	Brutal	3		
		Weak	3		
		Dark	3		
		Divided	2		

спільними здобутками останнього року (мається на увазі підтримка України, допомога, санкції).

Вивчаючи промову Байдена, ми звернули увагу на засоби мовленнєвих стратегій, запропонованих Дейком (див. вище), і виявили, що найчастіше у промові Байдена використовуються повтори та контрасти. Продуктивними також є інтенсифікація та узагальнення (див. таблиця 2). Відсутність поступок щодо росіян у промові свідчить про непохитність позиції світової спільноти та засудження дій росії без жодних компромісів.

Таблиця 2

Засоби мовленнєвих стратегій

Засоби мовленнєвих стратегій	Частота вживання в промові
Повтор	19
Контраст	15
Узагальнення	7
Наведення прикладу	7
Інтенсифікація	5
Пом'якшення	1

Найчастотнішим засобом у промові є повтор, який з'являється 19 разів. М. Ільченко вважає, що повтор має сугестивний вплив (Ільченко, 2010: 44). Сугестія є процесом одностороннього впливу на психічну сферу людини, що в результаті може призводити до породження певних спонукань, уявлень чи емоційних станів без активної участі реципієнта та без логічної переробки отриманої інформації (Ільченко, 2010: 44). Повтор як засіб сугестивної інструментальної стратегії політичного дискурсу має на меті реалізувати також і спонукальні стратегії позитивної (само)презентації, солідаризації з народом або дискредитації опонента, збільшуючи ефективність сприйняття мовлення (Ільченко, 2010: 44). У проаналізованій промові повтори також використовуються для інтенсифікації емоційності мовлення: *I have just come from a visit to Kyiv, and I can report: Kyiv stands strong! Kyiv stands proud. It stands tall. And most important, it stands free.* У наведеному прикладі сугестивний вплив анафоричного повтору реалізує позитивну стратегію солідаризації із народом України і стилістично забарвлює головне повідомлення про те, що Україна є вільною і ефективно бореться із ворогом.

Повтори також використовуються для створення певного емоційного настрою: *And the questions we faced were as simple as they were profound. Would we respond or would we look the other way? Would we be strong or would we be weak? Would be – we would – would we be – all of our allies – would be united or divided? One year later, we know the answer. We did respond. We would be strong. We would be united. And the world would not*

look the other way. Такий синтаксичний повтор втілює стратегію позитивної самопрезентації, налаштовує реципієнтів на позитивний лад і об'єднує. Також у цьому уривку повтор поєднується із контрастом: *respond vs look the other way; strong vs weak; united vs divided*, що таким чином додає ще більше експресивності промові та сприяє інтенсифікації впливу на адресата.

Варто звернути увагу, що у своїй промові американський президент часто вдається до контрасту (див. таблиця 2). Структурно-семантичні ознаки контрасту полягають у тому, що в його формуванні обов'язково беруть участь парні компоненти, що надає контрасту структурної симетричності: *And while decisions are ours to make now, the principles and the stakes are eternal. A choice between chaos and stability. Between building and destroying. Between hope and fear. Between democracy that lifts up the human spirit and the brutal hand of the dictator who crushes it. Between nothing less than limitation and possibilities, the kind of possibilities that come when people who live not in captivity but in freedom.* Тут бачимо антонімічні пари, вжиті з метою підкреслити протилежні полюси добра і зла та акцентувати переваги власних поглядів.

У протиставленнях Байдена добро і зло співвідноситься зі США (добро) і росія (зло): *Putin tried to starve the world, blocking the ports in the Black Sea to stop Ukraine from exporting its grain, exacerbating the global food crisis that hit developing nations in Africa especially hard. Instead, the United States and the G7 and partners around the world answered the call with historic commitments to address the crisis and to bolster global food supplies.* Такий контраст підсилює та підносить роль США, адже необхідно завжди вказувати на свої переваги на міжнародній арені. Також завдяки такому художньому стилістичному засобу, як контраст, у слухачів викликається емпатія та інші емоції, що змушують запам'ятати промову і зберегти певні враження, закладені мовцем.

У промові американський президент також вдається до узагальнень. Узагальнення реалізуються відокремленням цілого: *When Russia invaded, it wasn't just Ukraine being tested. The whole world faced a test for the ages. Europe was being tested. America was being tested. NATO was being tested. All democracies were being tested.* У прикладі спочатку згадується про увесь світ, а потім називаються його окремі частини: Європа, Америка, НАТО та всі демократичні держави, які власне об'єдналися заради того, щоб дати відсіч росії. Таке узагальнення підсилене епіфоричним повтором і несе у собі переконання, що Україна не одна у цій боротьбі і що увесь світ її підтримує.

Узагальнення також відбувається за допомогою використання загальних абстрактних понять,

які імплікують певну конкретну ситуацію: *And the principles that had been the cornerstone of peace, prosperity, and stability on this planet for more than 75 years were at risk of being shattered*. Абстрактні поняття *peace, prosperity, and stability* на всій планеті були в зоні ризику саме через війну, яку почала росія. Таким чином, через узагальнення показуються масштаби проблеми.

Наведення прикладів у політичному дискурсі може використовуватись для фактологічного підтвердження своєї точки зору (Батринчук, 2020: 30–34) та реалізувати стратегію позитивної самопрезентації. З. Батринчук досліджувала комунікативні стратегії у промовах Байдена і виявила, що стратегія самопрезентації в нього перебуває на другому місці після стратегії дискредитації опонента (Батринчук, 2020: 30–34), що дещо відрізняється від промови, яку ми проаналізували, адже у цій промові домінуючою є саме стратегія позитивної самопрезентації і більшість проаналізованих мовних засобів використовуються саме для втілення цієї стратегії. Можливо, це пов'язано із бажанням вказати на свою значущість у цій війні. Для підтвердження своїх слів Байден неодноразово (див. таблиця 2) наводить різні приклади: *And the American people are united in our resolve as well. All across my country, in big cities and small towns, Ukrainian flags fly from American homes. Over the past year, Democrats and Republicans in our United States Congress have come together to stand for freedom. That's who Americans are, and that's what Americans do*. В цьому прикладі президент ілюструє, як американці підтримують Україну, як їхня єдність допомагає подолати навіть політичні розбіжності партій. Контраст та повтори тут теж додають експресивності.

Інтенсифікація у промові найчастіше формується за допомогою негативних предикатів і співпадає з повторами: *Autocrats only understand one word: "No." "No." "No." "No, you will not take my country." "No, you will not take my freedom." "No, you will not take my future"*. У прикладі повтор слова *no* (6 разів) підсилюється також повтором структури *you will not take my...* (3 рази), де *you* відноситься до росії, яка характеризується як автократія, а присвійний займенник *my* позначає узагальнення всіх сміливих людей, які виступають проти диктаторів. Така інтенсифікація робить висловлювання надзвичайно емоційним і реалізує стратегію негативної презентації опонента (росії).

Пом'якшення в промові американського президента вжито лише раз: *The United States and the nations of Europe do not seek to control or destroy Russia. The West was not plotting to attack Russia, as Putin said today. And millions of Russian citizens who only want to live in peace with their neighbors are not the enemy*. Тут пом'якшення відбувається

стосовно росіян, які хочуть «жити в мирі». Байден начебто виправдовує цих людей і протиставляє їх лідеру путіну, спонукаючи росіян не вірити пропаганді їхнього диктатора. Ще один приклад, коли Байден критикує саме путіна: *President Putin chose this war. Every day the war continues is his choice. He could end the war with a word*. Повтор слова *war*, акцентування прийменників *he, his* виражають звинувачення путіна у війні, що реалізує стратегію дискредитації опонента.

Висновки. Дослідивши політичну промову американського президента Джозефа Байдена, присвячену темі війни в Україні, за допомогою КДА, було виявлено, що на семантичному рівні у промові переважають слова із позитивною конотацією (74%), що свідчить про оптимістичне налаштування Байдена щодо вже пророблених дій у боротьбі із агресором-росією. У статті також розглянуто засоби реалізації мовленнєвих стратегій, запропонованих Теуном ван Дейком, серед яких найчастотнішими виявились повтори (19) та контрасти (15), що в основному використовувались із метою сугестивного впливу на слухачів, реалізуючи стратегії солідаризації з народом України, позитивної самопрезентації та дискредитації опонента. Перспективою дослідження вважаємо вивчення мовленнєвих стратегій у нових промовах американських політиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батринчук З.Р. Комунікативні стратегії і тактики в промовах Джозефа Байдена. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. № 46. Т. 1. 2020. С. 30–34.
2. Ільченко М.Л. Повтор як втілення сугестивної стратегії англomовного електорального дискурсу. *Вісник Харківського національного університету ім. В.К. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»*. Харків : ХНУ ім. В. Каразіна. 2010. С. 42–47.
3. Ковальова О. Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 27. Т. 2, 2020. С. 101–107.
4. Кондратенко Н.В. Український політичний дискурс: Текстуалізація реальності : монографія. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.
5. Нагорна Л.Б. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. Київ : Світогляд, 2005. 316 с.
6. Петренко С.В. Комунікативні стратегії проблемної статті як літературно-критичного

- жанру англомовного медійного дискурсу. *Вісник ХНУ*. № 1155, 2015. С. 138.
7. Ущина В.А. Позиціонування суб'єкта в англомовному дискурсі ризику: соціокогнітивний аспект : монографія. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. 380 с.
 8. Fairclough N. *Analyzing Discourse. Textual Analysis for Social Research*. London, New York : Routledge, 2003. 270 p.
 9. Van Dijk T.A. *Critical Discourse Analysis. The Handbook of Discourse Analysis*. / ed. by D. Schiffrin, D. Tannen, H.E. Hamilton. Oxford : Blackwell Publishing Ltd, 2008. P. 352–371.
 10. Van Dijk T.A., & Kintsch W. *Strategies of Discourse Comprehension*. New York : Academic Press, 1983. 418 p.
 11. Wodak R. *The discourse-historical approach. Methods of Critical Discourse Analysis*. London : Thousands Oaks, 2001. P. 63–94.